

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS CIVIL KERETEK KÖZÖTT

Bizonyára vannak az Olvasók között, akik a címet eleve fából vaskarikának tartják, mivel szinte a vérünkben van az évtizedeken át bevett gyakorlat, hogy a kultúrházak fenntartása és működtetése egyértelműen állami feladat. Pedig jó néhány országban az önszerveződő változatot tekintik evidensnek. Nálunk a '40-es évek második felében megszüntetett civil szféra szóba sem jöhetett ezen a téren, mint ahogy a társadalmi élet más vonatkozásaiban – környezetvédelem, egészségügy, oktatás... – sem.

Az önkormányzatoknak megalakulásukat követően meglehetősen sok gondjuk akadt. Természetesnek is vehetjük, hogy a szociális problémák megoldása, az infrastruktúra fejlesztése és még egy sor más igény a települések többségében prioritást élvezett a közművelődéssel szemben. A kulturális igények ki nem elégítése miatt soha nem gyűjtöttek aláírásokat, nem nyújtottak be petíciót a polgármesternek, és nem jutott senkinek sem eszébe, hogy tüntetést szervezzen ilyen „jelentéktelen” ügy miatt.

Márpedig az embereknek szükségük van a közösségi életre. Követelődzés helyett saját kezükbe vették sorsukat, és a hasonló érdeklődésű emberek hamar megtalálták egymást. Eleinte csak összejártak, aztán – a '80-as évek fellazuló politikájának köszönhetően – alakítottak egy civil szervezetet. Na, nem azért, mert szeretik a bürokráciát, hanem mert így tudták jobban érvényesíteni érdekeiket, így tudtak pályázni, ami elementáris szükséglet, mert a pályázatok által elnyert pénz az esetek többségében feltétele a működésnek.

Ahol volt legalább egy olyan ember, aki szabadidejét, energiáját, sokszor a pénzét is feláldozta a társaság összetartása érdekében, és akadtak ambíciózus társai, nagyon szép közösségi élet alakulhatott ki. Olyannyira, hogy egy idő után szükségessé érezték, hogy saját fedél alatt jöhessenek össze. A szerencséseknél sikerült is ezt elérniük, de általában elég rögzös út vezetett odáig. Az így létrejött civil közösségi házak mindegyikének sajátosan egyéni a megvalósulás története.

Más út is vezet ehhez az állapothoz. Vannak esetek, amikor a fenntartó valamilyen – általában

gazdasági – oknál fogva nem kívánja tovább működtetni intézményét, az ott dolgozó lelkes szakemberek viszont szeretnék megmenteni, és ennek – meg nem utolsósorban saját egzisztenciájuk – érdekében alakítanak egy civil szervezetet, mely átveszi a funkciókat. Annak ellenére, hogy ebben az esetben tapasztalt szakemberek kezébe kerül a közösség ügye, ez a megoldás kevésbé életképes, mint az alulról szerveződő.

Bármily módon jutottak is el az eredményhez, tény, hogy jó néhány civil közösségi ház működik az országban. Sajnos, meglehetősen elszigeteltségben. Ennek oka, hogy többnyire csak saját környezetük tud róluk. Az évezred elején volt egy szándék – mely azóta is tart –, hogy térképezzük fel ezeket az intézményeket. Nem egyszerű vállalkozás, de szép számmal kerültek a látókörünkbe. Meg is alakult egy országos szervezet, melynek elsődleges célja összefogni mindazokat az e körhöz tartókat, akik szeretnének tudni egymásról, szívesen átadják és átveszik a tevékenységük során összegyűlt tapasztalatokat. (Itt meg kell jegyezni, hogy nem mindegyik intézmény igényli az ilyen jellegű együttműködést. Ezen persze nem kell csodálkoznunk, hiszen az önkormányzatok által fenntartott házak közül is sokan passzívak ilyen téren. Nem érdemes pálcát törni fölöttük, mert attól még a helyi közösségi igényeket nagyon jól kielégíthetik.)

A civil közösségi házak összefogásában jelentős szerepe volt a Magyar Művelődési Intézetnek, amihez a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is segítséget nyújtott. Ilyen előzmények után nem véletlen, hogy a részükre tervezett konferenciát közösen szervezte és valósította meg az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM), a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus (MMIKL), valamint a Civil Közösségi Házak Magyarországi Egyesülete (CKHME).

A Budai Vigadóban megrendezett konferenciát Kiss László, az OKM vezető főtanácsosa nyitotta meg, aki hangsúlyozta a civil szervezetek társadalomban betöltött egyre nagyobb szerepét. A délelőtti részben inkább elméleti előadások hang-

zottak el, délután pedig jó példák bemutatásával jutottak biztatáshoz – esetenként reményhez – a jelenlévők.

Borbáth Erika, az MMIKL főigazgatója a partnerség jelentőségéről tartotta meg előadását. Idézett a közművelődéssel foglalkozó törvény idevonatkozó részéből, majd utalt Ros Tennyson partnerségre vonatkozó megállapításaira.

Kiemelte az együttműködés lehetséges partnereit, köztük a településen belül a saját ágazathoz tartozó intézményeket (iskolák, könyvtár, múzeum, tájház, levéltár...), a más ágazatban dolgozókat (szociális, egészségügyi, környezetvédelmi... szakemberek) valamint a területi kiterjesztésben (kistérség, megye, régió...) érintetteket. Fontos a turisztikába és a vidékfejlesztésbe való bekapcsolódás is.

Kitért az intézet szerepvállalására, különös tekintettel a kulturális alapú vidékfejlesztés terén kifejtett, közös programokat és együttműködéseket generáló tevékenységére.

Fontos tényezőként említette a közművelődési szakember függetlenségét, hisz az ő munkája csak akkor lehet eredményes, ha élvezzi mindegyik fél bizalmát.

Beke Pál a civil szervezetek Kiegyezéstől számítható létéről, valamint a közösségi házak régmúlt időkre visszavezethető kialakulásáról kezdte előadását, megemlítve, hogy Veres Péter visszaemlékezéseiben szerepel a balmazújvárosi közösségi ház.

A civil közösségi házak nagy részéről még ma sem tudunk. Példaként említette Budatétényt, ahol a Közhasznú társasági formában működő művelődési központról sokat hallottunk az utóbbi időben – nem elsősorban a közművelődés kapcsán –, de arról nem tud a közvélemény, hogy azon kívül a kerület különböző városrészeiben még öt jelentős művelődési ház található, melyeket civilek működtetnek. Ezekben rendelkezésre áll a közösségi tér, vannak lelkes emberek, de többnyire hiányzik a szakember, aki tovább tud lépni, kész a mindenkori megújulásra, tudja bővíteni a szolgáltatásokat, a programokat.

Az állami támogatás kapcsán a számunkra idealisztikusnak tűnő belga példát említette. Ott ugyanis – egy áldásos rendeletnek köszönhetően – az adott körülményeket (alapterület, csoportok száma, szakemberek száma...) számításba véve egyértelműen kiadódik, hogy azt a bizonyos közösséget mennyi pénzzel kell az államnak támogatnia, és az el is jut az érintettekhez.

Halmai Zsuzsanna országgyűlési képviselő előadásában elemezte, hogy a kultúra milyen szerepet tölthet be a fenntartható életminőség szolgálatában. Igen fontosnak tartja az értékkel kapcsolatos folyamatokat – értékválság, értékmentés, értékteremtés –, mivel az értékek hordozója maga a kultúra. Az értékválasztásra kistelepüléseken is szükség van, oda is el kell jutnia a nagyobb léptékben vett közösség által kialakított tudásnak, lehetőséget kell biztosítani az ott élők számára is az ismeretek elsajátítására, a szolgáltatások igénybe vételére az élet minden területén. Ehhez közszolgálati hálózat létrehozása szükséges, amelynek keretei közt komplexen lehet kezelni a település lakosai számára fontos ellátási területeket, így nemcsak a kulturális, hanem az egészségügyi, a szociális, a természetvédelmi és egyéb, a társadalmi létet szolgáló igényeket. Ezt a folyamatot segíthetik az új integrált megoldások, az infokommunikációs eszközök és az ágazatok közti összefogás. Igen jelentős cél a közösségek megerősítése, a közszolgáltatások mindenki általi hozzáférése, valamint a pusztulófélben lévő közösségi terek revitalizációja. Az ilyen elképzelések ösztönzésére jelent meg az Integrált Községi és Szolgáltató Tér (IKSZT) kialakítását és működtetését anyagilag is támogató pályázat. (Az előadó egyébként a téma kezelésének miniszterelnöki megbízottja – a szerk.) Az igen széleskörű érdeklődés jelzi, hogy valós igényről van szó. Az 5 000 fő alatti települések számára kiírt pályázatra 992 település adta be igényét, és ezek 95%-a vállalta, hogy térítésmentesen biztosít helyet a civil szervezeteknek.

Mészáros Zsuzsa a civil közösségi házak létrejöttének lehető folyamatáról beszélt, saját közösségfejlesztői tapasztalatából hozott példákat idézve. Az államilag fenntartott intézmények olykor megmerevednek, az ott dolgozók csak munkahelyet látnak benne. Amikor egy civil szervezet átvesz egy számára működési lehetőséget biztosító fedett teret, a közösség megoldja a takarítást, ellátja a gondnoki feladatokat, és innovatív megoldásokkal visz színt a közösségi tér célszerű kihasználásába. Mivel magának érzi mind a létesítményt mind a benne zajló eseményeket, gondosan ügyel, hogy minden a helyén legyen fizikai és szellemi értelemben véve egyaránt. Ezzel a folyamattal intézménnyé válik ugyan, de megvan a lehetősége, hogy az intézményi struktúrára jellemző ismérvek közül a pozitív funkcióval rendelkezőket tartsa meg, a hátrányosakat pedig elvesse, mivel mozgástere igen tág, működése nincs az állami fenntartású intézményekéhez hasonló korlátok közé szorítva.

Barthel-Rúza Zsolt megalakulásától tagja a Nemzeti Civil Alapprogram (NCA) legfőbb grémiumának, a tanácsnak, így belülről is látja azt a folyamatot, mely a Magyarországon működő civil szervezetek anyagiakkal történő segítségét, a civil szektor megerősítését és nemzetközi kapcsolatainak kiterjesztését hivatott segíteni. Az itt rendelkezésre álló keretet az adófizető polgárok által valamely civil szervezet javára felajánlott összeg – a személyi jövedelemadójuk 1%-a – határozza meg. Ez elméletileg egy folyamatosan emelkedő alap lenne, de a gazdasági helyzetre hivatkozva a kormány maximálta, így 2008-ban csak 6,8 milliárd forint volt, 2009-re pedig, széleskörű civil összefogással sikerült elérni, hogy 7,7 milliárd forint legyen (a számított 9,5 milliárddal szemben). Ez a rendszer anyagilag sokat jelent a civileknek, de egyúttal erős állami függőséget is eredményez. Létrejöttével az ágazati források jelentős része megszűnt, így valójában az ezen összegek levonása utáni összeget tekinthetjük a civilek által kiharcolt támogatási keretnek.

Monostori Éva a CKHME megbízott elnöke ugyan, de ezúttal saját szervezete, a Komáromban működő Élettér Egyesület példáján keresztül mutatta be, hogyan lehet közös tenni akarással szinte a semmiből létrehozni egy közösségi házat. Az egyesület évekkel ezelőtt nyert 4,5 millió forintot, ami egy életveszélyesen romos ház – ezt ők persze nem tudták – megvásárlására volt elegendő. A statikai vizsgálatok lehangoló eredménye ellenére összefogtak, és felújították az épületet. Civil szervezet lévén, hitelt nem vehettek fel, így maradt az önerő, mind anyagiak, mind természetbeni juttatások tekintetében. Sok lelkes ember áldozatos munkájának köszönhetően sikerült egy modern közösségi teret létrehozniuk. Már a megvalósítás során is bevontak társszervezeteket, minek eredményeként most hat civil szervezet alkotta konzorcium működteti a Mag-Ház névre keresztelt, lélekkel telített közösségi házat.

Szekér Tamás, a Szombathelyen működő Herényi Kulturális és Sport Egyesület elnöke egy nagyváros külterületéről hozta példáját. 1932-ben, amikor Herény még önálló település volt, a helyiek építettek maguknak egy kultúrházat. Aztán más idők jöttek, és ez a ház szervezetenkénti részese lett egy központosított szombathelyi intézménynek. Nem sok minden történt a periferián, míg a környék lakói vissza nem kérték és kapták az apáik, nagyapáik építette – joggal magukénak tartott – épületet. Elkezdték megtölteni programokkal, és egyre több ember érezte, hogy ez az övék, így nem csoda,

hogy hamar kinőtték. Szerencsére az önkormányzat is felismerte a közösség erejét, és támogatta is a civil kezdeményezést. Olyannyira, hogy közösen készítették el a nagy beruházás megvalósítási tervét, amihez pályázati pénzt nyertek. A fejlesztés eredményeként közel négyszeresére nőtt a használható tér. Az ünnepélyes átadás óta a Herényiek Háza nevet viselő közösségi ház alapterületével arányosan megemelkedett a benne folyó aktivitások száma is, mert szívesen fogadnak mindenkit, aki a közösségért kíván tenni bármit is.

Szabó István Hajdúnánásról érkezett, és az Okkal-Más-Okkal Ifjúsági Egyesület tevékenységét vázolta. Ők egy igen rossz állapotban levő, egykor moziként funkcionáló épülethez jutottak. Valamennyire rendbe hozták és működtették is éveken keresztül. A továbbfejlesztésre voltak terveik, de végül az önkormányzat adott be egy komplex, a településközpont kialakítására vonatkozó pályázatot, melyben az épület felújítása is szerepelt. Nyertek vele, el is készültek a tervezett munkák. Minden megvolt, csak a működtetéssel akadtak gondok. Az egyesület vállalta ezt a nemes feladatot. A felek jogait és kötelezettségeit rögzítő szerződésben az is benne van, hogy a rezsit és két szakember bérét az önkormányzat fizeti. Azóta megtelt étellel a ház. Működik benne mozi, teleház és természetesen ifjúsági ház, sok-sok csoportnak biztosítva teret, hogy szabadidejükben a számukra kellemes tevékenységekkel mulathassák az időt.

István Anna a Szlovák Kultúra Házának vezetője Békéscsabán. Egyesületként közel húsz éve működnek, de már előtte együtt volt a közösség. A kezdetekkor az önkormányzat egy klubjaként funkcionáltak. Nekik sem volt egyszerű a város központjában található ingatlan megszerzése, de ez még mindig a könnyebb feladatok közé tartozott. Mert tény, hogy nehéz egy közösségi ház megteremtése, de az igazi nehézség csak ezután következik, amikor meg kell tölteni programokkal, gondoskodni kell a folyamatos fenntartásról.

Az építkezés során rájöttek, hogy egyesületként nem igényelhetik vissza az ÁFÁ-t, ezért alapítottak egy Kft-t, ami a további működés szempontjából is hasznosnak tűnt. A házban van egy panzió és egy étterem is. Az ezek által képzett bevétel biztosítja a közösségi művelődéssel járó kiadások egy részét. Számos művelődő csoport kapott helyet a házban, melyek hozzájárulnak a városi – olykor országos – programok színesebbé tételéhez. Igen fontos feladatnak tartják a vezetők képzését, és az itt műkö-

dő amatőr csoportok szakmai zsűri általi minősítést, országos szinten történő megmérettetését.

Vincze Béla, a debreceni Más-Mozaik Szociokulturális Egyesület elnöke elmondta a nyolc költözéssel járó nehézségeiket, meg az önkormányzattal felhőtlenül nem mondható kapcsolatuk lényegét. Ezek a témák meglehetősen szomorú hangulatot kelthettek volna, ezért inkább bemutatta, mi mindennel foglalkozik a szervezet. Az igen változatos tevékenység részletes ismertetésére nem kerülhetett sor, mert a rendelkezésre álló időt jelentősen túllépve is csak szemelvényeket kaphattunk a Rocksuliként ismert intézmény programjaiból. Itt is csak ízelítőül említettünk néhányat. Az Art-East Stúdió fiatal képzőművészek műhelye, évek óta megrendezésre kerülő nemzetközi nyári táborral. Szerveznek kézműves tábort is gyerekeknek, elsősorban azok részvételével, akik évközben is járnak kézműves foglalkozásokra. A fogyatékkal élők segítése érdekében alapították a Kerekesszékesek klubját. A közösségi tér kihasználásának egyik módja az önkéntes diákok által működtetett tea-ház, ahova egész nap be lehet térni. A rocksuliba korhatár és zenei képzettség nélkül bárki beléphet, aki a gitár, basszusgitár, dob, szájharmonika, billentyűs hangszerek valamelyikén vagy énekelni szeretne tanulni, de népzenei oktatás is folyik a házban. Emellett havonta megjelenő kiadványuk is van, Basszus-kulcs a zenéhez címmel.

Az utolsó előadást követő hozzászólásokban téma volt a szakember kérdés. Volt, aki szerint a civilek lelkesedése hosszú távon biztosíték a színvonalas programok szervezésére, megvalósítására. Mások szerint egy szervezet életében az a szint,

amikor eljutnak odáig, hogy saját közösségi házat tudnak működtetni, óhatatlanul felveti a szakember alkalmazásának szükségességét, mert kifogynak az ötletekből, megcsontosodnak a programjaik.

Mindkét nézetre volt követendő példa. Abban mutatkozott egyetértés, hogy a megújulásra való képesség megteremtéséhez, az aktivitások változatosságához és frissességéhez mindenféleképpen szükséges képzés, vegyünk alapul akár egy más területről érkezett lelkes civilt vagy egy évekkel korábban végzett közművelődési szakembert.

Egy másik téma a közművelődési megállapodások létjogosultságát vetette fel. Több előadó is jelezte, mennyi gondot okoz ennek a dokumentumnak a beszerzése. Merthogy az önkormányzatnak nem fontos, csak a civilek küzdenek létrejöttéért, mivel bizonyos pályázatokhoz csatolandó mellékletként írják elő. Ebből az alaphelyzetből kiindulva az önkormányzat diktál. Az esetek többségében sok nehézséggel járó feltételrendszert állítanak fel, aminek teljesítését a civil szervezet akarva-akaratlan kénytelen elvállalni akkor is, ha az ellenszolgáltatás – általában pénzüsszegben megnyilvánuló támogatás – nevésségesen alacsony.

A Közművelődési Tanács létrehozásával több településen próbálkoztak, de ezek a szövetség jellegű szervezetek legfeljebb néhány évig működtek, aztán többnyire megszűntek. Az okok közt említettek, hogy a tanács működtetésére nincs fedezet, a felmerülő költségeket és az adminisztratív kötelezettségekkel járó munkát valamely tagszervezetnek kell biztosítania. Célját – hogy a település civil szervezeteinek érdekeit képviselje – nem tudja elérni, mert az önkormányzatok, még ha formálisan lehetőséget biztosítanak is a döntési folyamatokban való részvételre, nem veszik komolyan őket.

